

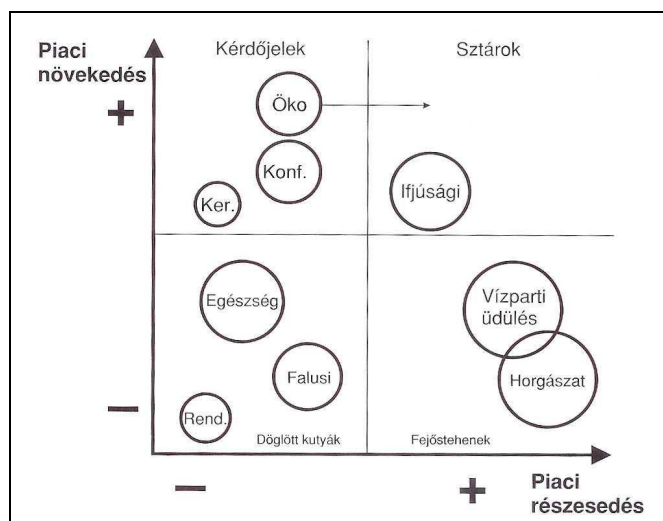
Vasvári Mária¹ – Balogh Edit² – Szilágyi Zsuzsanna³ – Dr. Szabó Szilárd⁴

A Tisza-tó kognitív térképe, érettségi vizsga előtt álló diákok körében végzett kutatás alapján

1. Bevezetés

Az elmúlt években történt fejlesztéseknek és a hatékony marketingtevékenységnek köszönhetően a magyarországi turisztikai régiók közül 2007-ben a legdinamikusabb vendégéjszaka-szám bővülést (+9,2%) a Tisza-tó mutatta, jóllehet, méretéből adódóan hazánk legkisebb vendégforgalmát adja (KSH 2008). A hazai turizmuspolitikában kiemelten kezelt Tisza-tó – 30. születésnapján és a Magyar Turizmus Zrt. által meghirdetett „Vizek Évében” – idén minden eddiginél nagyobb figyelmet kap. A célcsoportra és termékre koncentrált marketingmunka feladata az, hogy a régiót fenntartható módon Magyarország ismert, egyedi arculattal rendelkező, kedvelt vízparti üdülőterületévé fejlessze.

Szabadvizű strandjai, sportolási lehetőségei, ökoturisztikai szolgáltatásai és programjai a fiatalok kedvelt utazási célpontjává teszik a régiót (1. ábra). A Tisza-tavi ifjúsági turizmust hazánk többi régiójához képest magasabb piaci részesedés, és erős piaci növekedés jellemzi (MOLNÁR A. 2008).

1. ábra. A Tisza-tavi turisztikai kínálat elemzése a piaci növekedés és részesedés (BCG-mátrix) alapján (Forrás: MOLNÁR A. 2008)

A 2007–2013 közötti időszak tóra vonatkozó regionális turizmusfejlesztési stratégiájában a fiatalok, illetve a diákok továbbra is a vízi és vízparti, az öko-, a kerékpáros, valamint a rendezvény turisztikai terméktípusok kiemelt célcsoportját képezik (AQUAPROFIT NYRT. 2006). A Tisza-tavi régió vendégforgalmában a belföldi turizmus dominál, 2007-ben az összes vendégéjszákák több mint kétharmada a hazai turistáktól származott (KSH 2008). Minthogy az utazási döntést nagymértékben befolyásolja a potenciális célterületek ismertsége

¹ Vasvári Mária Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen

² Balogh Edit Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen

³ Szilágyi Zsuzsanna Debreceni egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen

E-mail: szilagyi.zsuzsanna77@gmail.com

⁴ Dr. Szabó Szilárd Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen E-mail: szszabo@delfin.klte.hu

és imázsa, joggal merül fel a kérdés, vajon mit tudnak a magyar fiatalok hazánk egyik legfiatalabb turisztikai célterületéről, milyen tapasztalatokat gyűjtöttek eddig, és mennyire lehetnek motiváltak a Tisza-tó felkeresésére?

2. Elméleti háttér

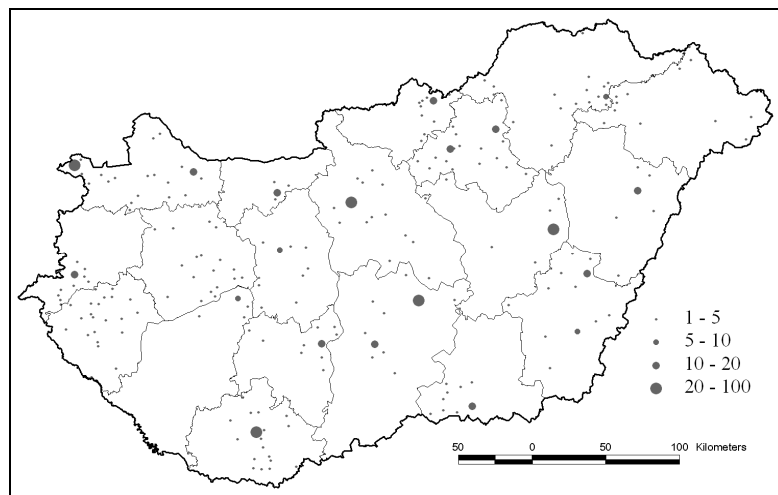
A vizsgálat során a kognitív térképezést („cognitive mapping”) hívtuk segítségül. A kognitív térképek alkotása során a térbeli környezetünkről gyűjtött információkat feldolgozzuk, majd egy összefüggő belső képpé rendezzük össze. A folyamat produktuma a kognitív térkép, amely igazából nem térképi alakban, hanem ismeretek és tévhitek, illúziók és előítéletek, illetve vágyálmok és reális adatok formájában, tudati tartalmakként élnek az elménkben (CSÉFALVAY Z. 1990). A térre vonatkozó információk gyűjtése és értelmezése viszonylag fiatal, mintegy öt-, hatévtizede kialakult diszciplína, amelyet a pszichológia, az antropológia és a geográfia különböző tudományterületei egyaránt alkalmaznak. Egységes elméleti keret híján gyakori a fogalmi rendezetlenség. Így fordulhat elő például az, hogy míg egyes szakemberek a mentális térkép („mental map”) fogalmát a kognitív térkép szinonímájaként értelmezik, addig más kutatók azt vallják, hogy a mentális térkép csupán térképi szemléltetése mindannak, amit valakinek a kognitív térképéről megtudtunk. E tanulmány szerzői az utóbbi álláspontot tekintik mérvadónak.

A kognitív térképek vizsgálatával, tehát arra keressük a választ, hogy az emberek elméjében milyen leképezés történik egyes földrajzi helyekről. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezeknek a tükröződéseknek nem kell helytállónak, pontosnak lenniük, sőt megengedett a torzulás, hiszen a közvetlenül és/vagy közvetetten összegyűjtött, rendezett, tárolt és felidézett információk különböző belső- és külső hatásokra manipulálttá válnak. Az adott időpontban megragadott kognitív térképet az egyén szociális-kulturális környezete, pszichológiai jellemzői, iskolai tanulmányai, a vizsgált térhez viszonyított földrajzi helyzete, az információgyűjtés módja, a vizsgált tér adottságai, valamint az adott térről közvetített információk egyaránt befolyásolják.

3. A kutatás módszertana

A 2007 tavaszán elvégzett felmérésünk alapsokaságát az adott évben érettségi vizsgára jelentkező diákok (összesen 77 500 fő) jelentették. A célcsoport kiválasztásánál figyelembe vettük, hogy egyrészt ebben a korosztályban zárul le az általános műveltséget adó képzés, másrészt ez az a korosztály, amely a Kiskörei-víztározót a rendszerváltást követő névváltozásnak köszönhetően már, mint turisztikai funkciókat is hordozó Tisza-tavat ismerték meg. Célunk az volt, hogy minden megyéből legalább egy középiskolát megkerdezzünk. Az intézmények felkutatásához a magyarországi középiskolák interneten közzétett (<http://www.kfki.hu/education/iskola.koz.html>), városok szerint rendezett listáját használtuk. Első körben 78 iskolát hívtunk fel telefonon, majd azoknak, akik pozitív hozzáállást mutattak, postai úton kiküldtünk egy kérdőív csomagot, illetve a számunkra elérhető távolságban lévő településeket személyesen felkerestük. Hogy a személyes megkerdezésekhez hasonló feltételeket teremthessünk, a postai csomagokhoz melléltünk egy kitöltési útmutatót, amely pontjainak betartására megkértük az illetékes személyt. A tanulók felügyelet mellett, iskolájuk osztálytermében, falitérkép és atlasz használata nélkül töltötték ki a kérdőívet, amelyben általános földrajzi és Tisza-tavi ismereteikről, Tisza-tavi ismereteik forrásáról, valamint Tisza-tavi utazásuk jellemzőiről és tapasztalatairól érdeklődtünk, illetve földrajzi nevek bejelölésére kértük őket. A postai úton megkeresett iskolák viszonylag csekély érdeklődéssel

vettek részt a felmérésben, a kérdőívek kitöltése náluk meglehetősen véletlenszerűen alakult. Végül összesen 25 db intézményben, a 2007-ben érettségi vizsgára jelentkező tanulók 0,83%-át tudtuk megkérdezni. A felmérésben résztvevő középiskolások állandó lakóhelyének az elhelyezkedését a 2. ábra mutatja.

2. ábra. A felmérésben résztvevő középiskolások állandó lakóhely szerinti megoszlása

A kérdőívet kitöltő diákok között idegenforgalmi (29%), környezettudatos (5%), és általános (66%) képzésben résztvevők egyaránt voltak, ezért az értékeléskor módunkban állt az egyes iskolatípusok ismeretei közötti különbségeket is vizsgálni.

A kérdőívben alkalmazott zárt, illetve nyitott kérdések mellett rajzos feladatok is voltak, amelyek során a Tisza-tóra és tágabb környezetére vonatkozó földrajzi ismereteket tükröző mentális térképek készültek. A rajzos feladatok értékelését gép helyett egy ember végezte, így a szubjektivitás elkerülhetetlenül megjelenik az eredményekben. A feldolgozó egyén ugyanakkor nem tekintett el bizonyos szabályszerűségektől:

- „pontos” válasz esetén:
 - nem lehetett megyehatárt téveszteni,
 - egy megyén belül nagy földrajzi pontosságúnak kellett a jelölésnek lennie,
 - kisebb alaktani és területi pontatlanságok pedig megengedettek voltak.
- „pontatlan” válasz esetén:
 - szintén nem lehetett megyehatárt téveszteni, viszont
 - egy megyén belül földrajzi pontatlanság, vagy
 - nagyobb alaktani és területi hiba fordulhatott elő.
- „rossz” válasz esetén:
 - megye-tévesztés állt fenn.

A rajzos feladatoknál kétféleképpen történt a települések vizsgálata. A diákokat egyrészt 10 db szabadon választható, ugyanakkor a Tisza-tóhoz legközelebb eső település bejelölésére kértük. A feladat kiértékelésekor az összes településnév említésének száma alapján rangsort állítottunk fel, majd az első 5 legtöbbet említett települést ábrázoltuk, oly módon, hogy ArcView programban, a kérdőívben szereplő, bedigitalizált térképre – minimális pontatlanság lehetőségével számolva – egyenként, manuálisan vittük be a jelölt településeket. A másik típusú rajzos feladatnál előre meghatároztuk a bejelölendő objektumokat, és végül annak a három megyeszékhelynek (Eger, Szolnok és Debrecen) az ábrázolását választottuk ki, amely megyék területén nagy arányban terül el a Tisza-tó. A megjelenítés folyamata az előzőekben leírtak szerint történt. A tanulók ábrázolási hibáit számszerűsítettük is, egy az ArcView szoftver alá írt modul segítségével (JENNES, J. 2004).

4. Az eredmények rövid ismertetése

Terjedelmi korlátok miatt a következőkben csak a legfontosabb eredményeket emeljük ki.

A Tisza-tó előzetes, illetve feltételezett ismerete

Kérdőívünkben többek között arra kértük a diákokat, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skálán (az egyes, a legcsekélyebb, az ötös a kiemelkedő tudást jelentette) ítélik meg, milyen tudással rendelkeznek a Tisza-tóról. A kérdésre válaszoló tanulók legnagyobb arányban (46%) a 2-es szintet jelölték meg, míg mintegy 24,8%-uk még ennél is rosszabbra értékelte tudását. Tekintettel arra, hogy a Tisza-tónál még nem járt diákok aránya 65,7% volt, a megkérdezettek ismereteiket nagyobbrészt csak közvetett módon szerezhették be. Amikor a Tisza-tavi ismeretek forrásáról érdeklődtünk, akkor a válaszadók legtöbbször (59,6%) a földrajz órát jelölte meg. Kíváncsiságból megvizsgáltuk a 2007-ben forgalomban lévő középiskolai földrajz- és érettségire felkészítő könyvek tartalmát. A 14 db áttanulmányozott forrás közül 5 db-nak igazoltan nem témája a Tisza-tó, ugyanakkor a fennmaradó 9 db könyvből 4 db semmilyen formában nem tárgyalja a Tisza-tavat! Egy-két tankönyvön kívül a források legfeljebb a Tisza-tó térképi jelölésére és név szerinti kiírására hagyatkoznak. A tóról szerzett ismeretek forrásai közül még a televíziót (32,4%), valamint a rokonokat, ismerősöket (29,6%) jelölték meg nagyobb arányban a választ adó középiskolások.

A legutóbbi Tisza-tavi utazás jellemzői, a diákok tapasztalatai

Az alábbiakban közlésre kerülő eredmények természetesen csak a Tisza-tónál már járt tanulók (33,8%) válaszainak az értékeléséből származnak. Megkérdeztük a diákokat, hogy mikor jártak legutóbb a Tisza-tónál. Mindössze egy diák utazott utoljára 1992-ben, egyébként a tanulók legutóbbi utazásai alapján 2003-tól nőtt meg leginkább a tó látogatottsága. Ekkortól a választ adó diákok fokozatosan elérték azt az életkort, amelyben szüleik talán önálló útra is elengedték őket. Legtöbbször (30,1%) 2006-ban töltötték a Tisza-tónál szabadidejük egy részét.

A tónál már járt középiskolások legutóbbi utazásának célja 59,8%-ban a térség turisztikai profiljának megfelelő üdülés volt. A legutóbbi alkalommal átutazók viszonylag magas aránya (30,8%) arról árulkodik, hogy a Tisza-tó még nem minden esetben funkcionál fő úticélként. A környék osztálykiránduló-hellyé fejlesztését még jelentősen lehetne erősíteni, hiszen a megkérdezett, tónál már járt középiskolásoknak csupán 8,4%-a vett részt legutóbb iskolai szervezésű, csoportos utazáson.

Megkérdeztük azt is, hogy a diákok mely településeken jártak legutóbbi Tisza-tavi utazásuk során. A tanulók összeségében 30 települést említettek meg, ebből azonban csak 14 település tartozik a Tisza-tavi turisztikai régióhoz. A régió kívüli helyiségek említése egyrészt arra utal, hogy a tónál eltöltött idő alatt más városokat, községeket is felkerestek a diákok, másrészt azt mutatja, hogy a turisztikai régió, mint pontosan körülhatárolható területi egység még nem épült be a középiskolások gondolatvilágába. A legtöbb említést Abádszalók és Tiszafüred kapta, majd Poroszló, Kisköre és Sarud következett.

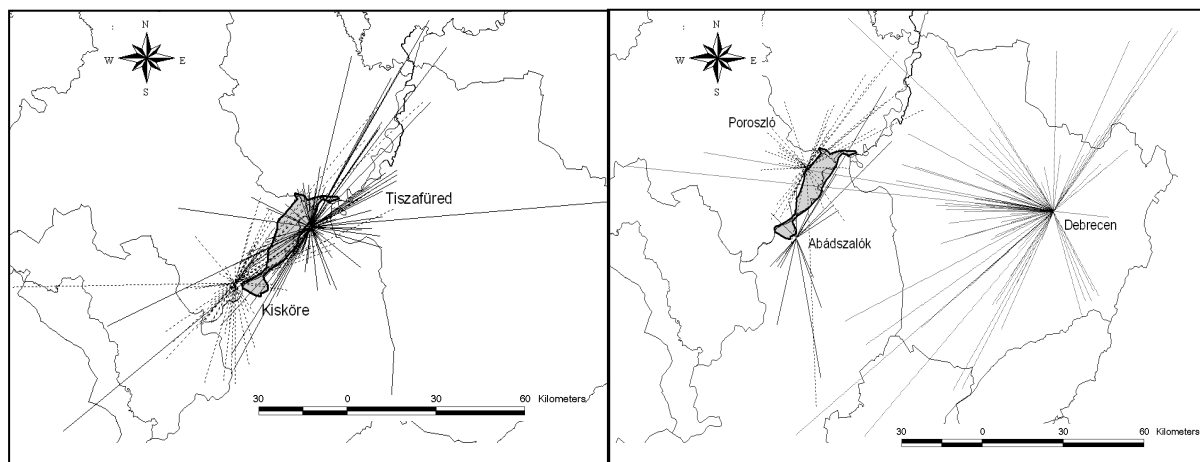
A Tisza-tónál már járt diákok legutóbbi utazáskor tapasztalt legkellemesebb és legkellemetlenebb tapasztalatait igyekeztünk megtudni. A tó vonzerejének megfelelően a turisztikai kommunikációban a sokszínűség, a természetközeli élmények, és a felfedezésre váró vadvízország képe jelenik meg. Ezek után nem meglepő, hogy a válaszadó, Tisza-tónál már járt tanulók legnagyobb arányban (36,5%) a természethez kapcsolódó élményeket tüntették fel pozitívnak. A legkellemetlenebb élményekkel kapcsolatban a diákok 44,8%-a nem tudott negatív tapasztalatokról beszámolni.

A Tisza-tó valós ismerete

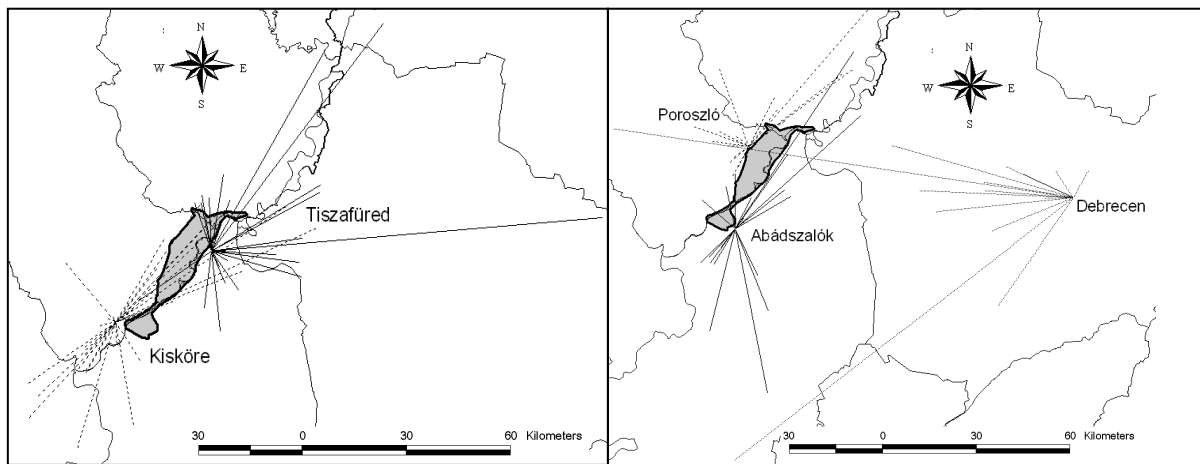
A tanulók Tisza-tóról megszerzett tényleges ismereteit úgy próbáltuk feltárni, hogy 10 általunk megfogalmazott állításhoz rendeltettük a megfelelő magyarországi tavakat (Fertő-tó,

Balaton, Velencei-tó és Tisza-tó). Hogy nehezsük a feladatot, egy állításhoz esetenként több tó neve is beírható volt. Felmérésünk szerint a válaszadó diákok 70%-a nem tudta, hogy a Tisza-tó nemzeti park része. A Tiszafüredi Madárrezervátum tehát egyelőre nagyrészt ismeretlen volt a megkérdezett középiskolások körében. Az eredmények arra is rávilágítottak, hogy a turisztikai régió Tisza-tóval egybekötött fogalma sem igen ragadt még meg a válaszadó tanulók fejében, hiszen 86,1%-uk nem tudta, hogy a tó környéke önálló idegenforgalmi régiót alkot (minden bizonnyal hagyományos üdülőhely jellegének köszönhetően a Balatonnál ez az érték már valamivel kedvezőbben (63,5%) alakult). Pozitívként emelhető ki, hogy a válaszadók 87,7%-ának volt tudomása arról, hogy a Tisza-tó eredeti neve Kiskörei-víztározó. Ugyanakkor ezután csak a tanulók 65,8%-a nyilatkozott úgy, hogy a tavat mesterségesen alakították ki. Ebből az következik, hogy a megkérdezettek egy részének a víztározó és a mesterséges kialakítás fogalma nem kapcsolódik össze. A média turizmusra gyakorolt negatív hatása érhető tetten abban, hogy a válaszadó középiskolások igen magas aránya (90,1%!) hallott a Tisza-tavat ért a ciánszennyezésről.

A kutatás módszertanának ismertetésekor már utaltunk arra a rajzos feladatra, amelynél a diákoknak a tóhoz legközelebb gondolt településeket kellett felsorolniuk és bejelölniük egy olyan térképen, amelyen a Tisza-tó előre fel volt tüntetve. Az 5 db, legtöbb említést kapott településből 4 (Tiszafüred, Abádszalók, Kisköre és Poroszló) jelentős vendégforgalmat bonyolító Tisza-tavi település. A negyedik legtöbb jelölést viszont tévesen Debrecen kapta. A 3. és 4. ábra az általános, illetve az idegenforgalmi képzésben résztvevők által bejelölt 5-5 db települést mutatja be.

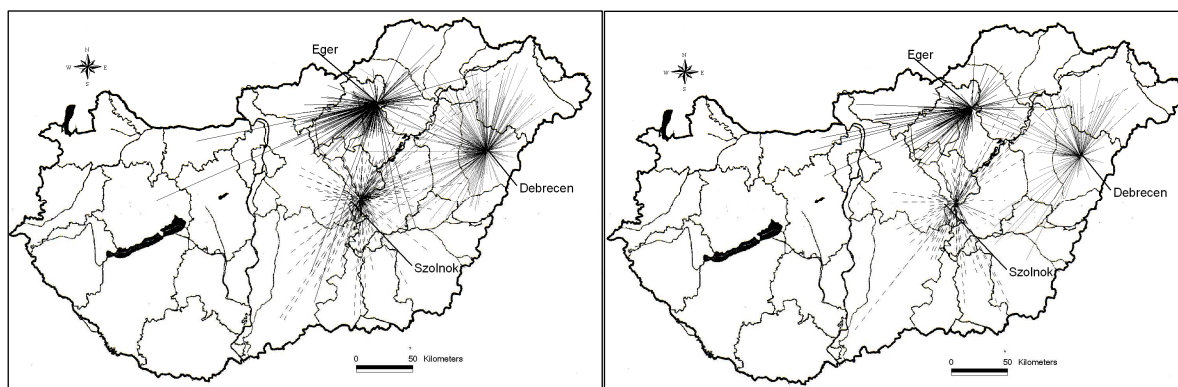
3. ábra. Az általános képzésben résztvevő diákok által jelölt öt település

4. ábra. Az idegenforgalmi képzésben résztvevő diákok által jelölt öt település

A megrajzolt „mental map”-ek alapján megállapíthatjuk, hogy az idegenforgalmi képzésben résztvevő tanulók sem boldogultak jobban az általános képzésűeknél a Tisza-tó menti települések bejelölésekor, a szóródás minden esetben számottevő. Mindazonáltal jól látszik, hogy a válaszadók még Tiszafüredet tudták a legpontosabban berajzolni. Debrecennek a valóságnál nyugatabbra jelölése talán a város utóbbi években történő jelentős fejlődésével magyarázható.

Vizsgálatunk során azt is felmértük, hogy az érettségi vizsga előtt álló középiskolások mennyire tudják bejelölni a Tisza-tó turisztikai régió nagyobb részét övező megyék (Heves, Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megye) székhelyeit. Az 5. ábra szerint az idegenforgalmi képzésben résztvevő tanulók akkurátusabban rajzolták be a megyeszékhelyeket, mint az általános képzésben résztvevők. A három település közül Szolnok városát sikerült a legtöbbször pontosan bejelölni. Eger már inkább valahol az Északi-középhegység központjában található. Debrecen nyugatra tolódása ennél a feladatnál is megmutatkozott, igaz jóval szerényebb mértékben.

5. ábra. Az általános, illetve idegenforgalmi képzésben résztvevő diákok által bejelölt megyeszékhelyek

5. Összefoglalás

Felmérésünk idején a megkérdezett érettségi előtt álló diákok nagyrésze úgy gondolta, hogy csekély ismerettel rendelkezik a Tisza-tóról. Mivel a válaszadók információikat főként az iskolából szerzik be, véleményünk szerint tudásuk kiterjesztésében leginkább a tó ismeretanyagának oktatási segédanyagokban történő bővítése, valamint a térség szervezett kirándulás formájában történő felkeresése segítene.

A tónak és környékének valós ismeretét feltérképező kérdések és feladatok megoldása alapján a megkérdezett tanulók többnyire meg tudták nevezni a Tisza-tó legjelentősebb vendégfogadó településeit, ugyanakkor bejelölésük jelentős problémákat okozott. Mindebből arra következtetünk, hogy a diákok fejében a települések még nem minden esetben forrtak össze a Tisza-tó képével. Talán az Észak-Alföldi és a Tisza-tó idegenforgalmi régió egykor összefonódott marketingtevékenysége, valamint Debrecennek a térségben meghatározó turisztikai kínálata az oka annak, hogy Hajdú-Bihar megye székhelyét a tóhoz közelebbinek vélték. A magyarországi turisztikai területek intézményesülésének rögzös útját tükrözi, hogy a turisztikai régió mindezidáig sem mint fogalom, sem pedig mint terület nem igen kapcsolódott a Tisza-tóhoz a megkérdezett tanulók fejében. A Tiszafüredi Madárrezervátum, illetve a nemzeti parki besorolás válaszadók körében jellemző ismeretlensége arra utal, hogy a tanulók egyelőre még nem ökoturisztikai célpontként gondolnak a Tisza-tóra annak neve hallatán. Valószínű azonban, hogy a közlemúlt termékfejlesztéseinek köszönhetően mindez gyorsan

változik majd. Az biztos, hogy a tónál már járt meginterjúvolt középiskolásokban kellemes nyomokat hagyott a térségről kommunikált természetközelség.

Az, hogy a Tisza-tónál a tanulók csak mintegy egyharmada járt eddig, szintén arról győz meg bennünket, hogy e célcsoport felé még jelentős tartalékok rejlenek a régióban, mint turisztikai desztinációban.

Irodalom

- CSÉFALVAY Z. (1990) Térképek a fejünkben. Akadémiai Kiadó, Budapest. 157. p.
- JENNESS, J. (2004) Nearest features (nearfeat.avx) extension for ArcView 3.x, v. 3.8a. Jenness Enterprises.
Available at: http://www.jennessent.com/arcview/nearest_features.htm.
- MOLNÁR A. (2008) A Tisza-tó régió turisztikai termékkínálata – In: Dávid L.–Michalkó G. szerk.: A Tisza-tó turizmusa. Magyar Turizmus Zrt. pp. 139-141.
- AQUAPROFIT NYRT. (2006) A Tisza-tavi régió Turizmus Fejlesztési Stratégiája 2007-2013. 106. p.
www.ksh.hu